

Ärende Upphovsrätt till uppstoppade djurfigurer

Sökande X

Givet 6.9.2011

Sammanfattning

Uppstoppade djurfigurer var inte verk som avses i upphovsrättslagens 1 §.

BEGÄRAN OM UTLÅTANDE

Sökanden önskar att upphovsrättsrådet ger sitt utlåtande gällande upphovsrätt till uppstoppade djurfigurer.

Sökandens yrkesspecialitet är montering av djur enligt Akeley-metoden, vilket innebär att en detaljerat utarbetad skulptur bekläs med en djurhud. Metoden möjliggör en exakt återgivning av djurkroppen och dess muskulatur. I dioramorna kombineras olika djur i sin naturliga omgivning och man strävar till så ursprunglig och äkta återgivning som möjligt, allt från djuren till de minsta detaljerna.

Enligt sökanden har museet för nutidskonst Kiasma med Naturhistoriska Centralmuseets hjälp kränkt sökandens upphovsrätt till de uppstoppade djuren "Snöfåren" och "Skogshare", som utgjort delar av ett diorama. Enligt sökanden förstördes ovannämnda arbete till förmån för utländska konstnärer, eftersom de skulpterade djuren är nu lösryckta från sitt ursprungliga sammanhang och ingår i installationen "Svansjön" i Kiasma. Enligt sökanden har en del av de skulpterade djuren återutställts i enkla vitriner och många av de skulpterade djuren har också totalförstörts. Enligt sökanden nämns inte heller hans namn i samband med konstverken. Sökanden ber att upphovsrättsrådet tar ställning till sökandens rättigheter i det här fallet.

NATURHISTORISKA CENTRALMUSEETS SVAROMÅL

Naturhistoriska centralmuseet (NHCM) ser ingen grund för sökandens synpunkt av följande tre orsaker:

De konserverade djuren är inte verk som ger upphovsmannen upphovsrätt. Syftet med konservering är att bevara djurets skinn (och ibland andra delar, såsom tänder, näbb, horn, klövar o.d.) samt i vissa fall att presentera djuret på ett så naturligt sätt som möjligt. Med andra ord är konservering ett handarbete där man i varierande grad eftersträvar en imitation av naturen. Konservatorns arbete begränsas av djurets naturliga form och eventuella ställningar samt det konserverade djurets användningsändamål (forskning, utställning o.d.). Därmed är ett konserverat djur inte ett konstverk. Denna uppfattning stöds av de naturhistoriska samlingarnas sekellånga konserveringstraditioner. I sådana samlingar konserveras även bl.a. torkade växter samt döda insekter, varav det finns upp till tiotals miljoner i naturhistoriska samlingar. I samband med en absolut majoritet av föremålen bevaras ingen information om vem som konserverat dem, och de behandlas aldrig som upphovsrättsligt skyddade verk. Till praxisen vid naturhistoriska samlingar som är öppna för allmänheten hör inte heller att konservatorernas namn anges i anknytning till de utställda djuren. Sådan praxis finns inte, och har aldrig funnits, heller vid NHCM i fråga om en enda konservator.

Sökanden har konserverat de nämnda djuren på tjänstens vägnar. Han har i tiden förordnats till en överkonservatorstjänst med den uttryckliga uppgiften att konservera djur och ansvara för konserveringsverksamheten, och för detta har han fått lön. Även om de konserverade djuren tvärt emot branschens praxis tolkades som sådana verk som avses i upphovsrättslagstiftningen, skulle upphovsrätten därmed ha tillkommit Helsingfors universitet, som var sökandens arbetsgivare.

NHCM har haft full och oinskränkt äganderätt till de i begäran om utlåtande nämnda konserverade djuren. Museet har därmed varit berättigat att låna ut dem till en utomstående part utan skyldighet att informera om saken till personen som konserverat djuren eller att begära hans samtycke därtill.

KIASMAS SVAROMÅL

Statens konstmuseum/museet för nutidskonst Kiasma (hädanefter Kiasma) kan svara på ovannämnda begäran om utlåtande i den omfattning frågan berör Kiasma och utställningen ARS06 på Kiasma där man lånat uppstoppade djur från Naturhistoriska centralmuseet, bl.a. snögeten och skogsharen som sökanden nämner i sin begäran om utlåtande.

På begäran av det schweiziska konstnärsparet Gerda Steiner och Jörg Lenzlinger lånade Kiasma uppstoppade djur för installationen "Svansjön" som konstnärerna konstruerat för sin utställning.

En väsentlig del av begäran om utlåtande gäller det eventuella upphovsrättsliga förhållandet mellan Naturhistoriska centralmuseet och sökanden. Kiasma berörs inte av t.ex. dioramerna som nämns i begäran om utlåtande och ur materialet som hänvisas till i begäran framgår inte att det skulle beskriva dioramorna som avses i begäran. Kiasma kan därför inte avgöra om dioramorna som nämns i begäran om utlåtande är upphovsrättsligt skyddade.

Det schweiziska konstnärsparet Gerda Steiners och Jörg Lenzlingers installationer bygger på kombinationer av organiska naturelement och syntetiska material och föremål. Verken består ofta av växter och insekter, uppstoppade djur, dammar av avfallsolja, trädgrenar, plastavfall, leksaker och möbler. Till konstnärerna lånades ut enskilda uppstoppade djur som ägs av Naturhistoriska Centralmuseet och som enligt de uppgifter Kiasma fått framställts under sökandens arbets-/tjänsteförhållande och -tid. Därmed, ifall djurens verkströskel överstegs, skulle upphovsrätten enligt gängse uppfattning ha övergått till Naturhistoriska centralmuseet/Helsingfors universitet. Enligt Kiasmas bedömning överstiger inte ifrågavarande uppstoppade djur verkströskeln, vilket är en förutsättning för upphovsrättsligt skydd.

Inom taxidermin kan slutresultatet visserligen vara självständigt och originellt, likaså kan skulpturer med djurmotiv bygga också på användning av animaliska material. Taxidermi kan förekomma i många olika genrer, inklusive konstnärligt uttryck. Därmed är det antagligen möjligt att skilja mellan exakt dokumentering över hur djuret i verkligheten ser ut och en konceptuell eller intuitiv skildring av ifrågavarande djur. På grund av djuruppstoppningens karaktär bör verkströskeln ställas mycket högt. Enligt Kiasmas uppfattning strävar man på naturhistoriska museer efter att slutresultatet så nära som möjligt motsvarar djurets egenskaper och för djuret karaktäristiska ställningar, blickar och andra liknande detaljer med hjälp av vilka man strävar efter att bevara djurets form och levande uttryck. I strävan efter djurets naturliga form och ett verklighetstroget uttryck skulle flera konservatorer kunna nå ett slutresultat som inte väsentligen skiljer sig från andra motsvarande uppstoppade djur.

Inom rättspraxisen och den rättsvetenskapliga litteraturen har verkströskeln för konstindustriella produkter och konsthantverksprodukter satts relativt högt eftersom objektens användningsändamål har en betydande inverkan på slutresultatet.

På motsvarande sätt påverkar djuret självt, som ett slags modell för det uppstoppade djuret, i stor utsträckning processens slutresultat även om det finns flera sätt att göra en modell av djuret och därmed att göra djuret till ett föremål. Den högt uppsatta verkshöjden förringar inte på något sätt de yrkesmässiga färdigheter som processen kräver.

UPPHOVSRÄTTSRÅDETS UTLÅTANDE

Enligt upphovsrättslagens (URL, 404/1961) 55 § avger upphovsrättsrådet utlåtanden i ärenden som gäller tillämpningen av URL. Utlåtandena är inte bindande.

Upphovsrättsliga skyddsförutsättningarna för konstverk

Enligt URL 1 § har den person som har skapat ett litterärt eller konstnärligt verk upphovsrätt till verket, vare sig det utgör en skönlitterär eller beskrivande framställning i skrift eller tal, ett musikaliskt eller sceniskt verk eller ett filmverk, ett fotografiskt verk eller något annat bildkonstverk, ett alster av byggnadskonst, konsthantverk eller konstindustri eller har kommit till uttryck på något annat sätt. Förteckningen i 1 § är inte uttömmande.

För att ett verk skall skyddas av upphovsrätten måste det uppnå verkshöjd, vilket innebär att verket skall vara ett resultat av självständigt och egenartat skapande arbete. Det finns inga andra krav för skyddet. T.ex. verkets konstnärliga kvalitet spelar ingen roll, och inte heller den arbetsmängd eller det kunskapsmåt som behövdes för att skapa verket.

Bedömningen av verkshöjden sker alltid från fall till fall. Vanligtvis är verkshöjdskravet uppfyllt då det bedöms att ingen annan skulle ha skapat ett identiskt verk (s.k. dubbelskapandekriteriet). Arbetets konstnärliga kvalitet, tillverkningsmetod, konservatorns höga yrkeskunskap och mängden arbete är betydelselösa vid bedömningen av verkshöjden.

Upphovsrättsrådet har behandlat verkshöjden och upphovsrätt till konstverk till exempel i utlåtandet TN 2006:19. Snapsglas med älghuvudsornament var sådana verk som avses i URL 1 §. I utlåtandet TN 2004:9 ansågs att ett smycke var ett sådant verk som avses i URL, men tillverkningsmetoden omfattades inte av upphovsrättsskyddet.

Enligt den s.k. Auktorrättskommitténs betänkande (SOU 1956:25 s. 81) grundar ett rent reproducerande, exempelvis ritning nära efter en förebild, inte upphovsrätt. Det bör dock också observeras att URL 1 § explicit nämner verk i "plastisk form utfört verk av beskrivande art" (t.ex. en undervisningsmodell av en skalle) som exempel på verk som kan få upphovsrättsskydd. Bestämmelsen gäller dock endast verk som har verkshöjd.

Upphovsrättsrådet anser att en central faktor i bedömningen av den självständighet och originalitet som krävs av ett verk är hur sannolikt det är att en annan konservator skulle komma till samma slutresultat. I fråga om ett uppstoppat djur är syftet att skapa ett slutresultat som är så naturligt som möjligt och som påminner om ett riktigt och levande djur så långt som möjligt. Denna strävan efter naturlighet begränsar möjligheterna att skapa ett annorlunda slutresultat.

Upphovsrättsrådet anser att de uppstoppade djuren "snöfåren" och "skogsharen" som sökanden skulpterat inte är självständiga och originella i den mening att de får skydd i egenskap av verk som avses i URL 1 §.

Upphovsrättsrådet konstaterar att ett diorama som helhet kan vara självständigt och originellt i den mening att det får skydd i egenskap av ett verk som avses i URL 1 §. Eftersom utlåtanbegäran inte gäller upphovsrättsskydd till dioramorna, tar upphovsrättsrådet inte ställning till om dioramorna får skydd i egenskap av verk som avses i URL 1 §.

Angivande av upphovsmannens namn

URL 3 § gäller upphovsmannens moraliska rättigheter och förutsätter att upphovsmannen anges på det sätt god sed kräver när exemplar av ett verk framställs eller verket görs tillgängligt för allmänheten. Vid bedömning av god sed kan man beakta eventuell rådande praxis inom branschen. Inom vissa branscher kan den rådande praxisen innebära att upphovsmannens namn inte anges.

Upphovsrättsrådet anser att någon skyldighet att ange upphovsmannens namn enligt URL 3 § inte föreligger, eftersom de föremål som detta fall gäller inte är sådana verk som avses i URL 1 §.

Ordförande

Marcus Norrgård

Sekreterare

Marco Grönroos

Utlåtandet har behandlats i upphovsrättsrådets plenum. I mötet deltog Marcus Norrgård (ordförande), Pekka Heikkinen, Mari Lampenius, Sari Nieminen, Pekka Pulkkinen, Risto Ryti, Anne Salomaa, Pekka Sipilä, Markku Uotila, Martti Virtanen och Ahti Vänttinen.